

Forskningsplan: Medicinen och brottslingarna: Skapandet av medikolegal kunskap, ca 1830–1930

Av Lars Garpenhag

Idén att individens rättsliga ansvar bör vara avhängig en viljans frihet har långa anor i västerlandet. Barn, men också vuxna som av någon anledning ansetts sakna förståndet, har av denna anledning särbehandlats juridiskt. Inför rätta har inte endast de oskyldiga skilts från de skyldiga, utan också de ansvariga från de sinnessjuka och sinnesslöa. Detta särskiljande har givetvis påverkat enskilda människors livsöden, men på en normativ nivå också samhället i dess helhet. Utifrån våra dagars förståelse av psykisk sjukdom ter det sig självklart att medicinska fackmän bör göra sådana bedömningar. Psykiatrin har framgångsrikt mutats in människans inre som ett område för professionell expertis, även i det rättsliga sammanhanget. Ändå är läkarens lagstadgade medverkan i den rättsliga processen i Sverige en tämligen sen historisk företeelse. Även om läkare i begränsad omfattning redan tidigare uppträtt som experter i domstolarna, var det först 1826 som en stadga utfärdades som tydligt föreskrev deras medverkan för att fälla avgöranden om människors sinnesskick.

Jag ska här skissera ett avhandlingsprojekt i historia, bestående av en studie av den med tiden allt mer omfattande medicinska verksamhet som 1826 års föreskrift gav upphov till. Avhandlingens övergripande syfte kan inledningsvis sammanfattas som att studera de medicinska praktiker som etableras i Sverige under 1800- och det tidiga 1900-talet, varigenom man undersökt och beskrivit – producerat kunskap om – brottslingar och deras sinnesskick, samt att analysera dessa praktiker i ljuset av de sociala sammanhang som de varit situerade i. Det handlar om en studie av hur läkare framställt brottslingar i medikolegala akter, och därigenom skapat sociala kategorier, vetenskapligt sanktionerade i en dubbelt normerande verksamhet i gränslandet mellan det medicinska och det rättsliga sammanhanget.¹ Även om medicinens teoretiska begreppsvärld kommer att utgöra en viktig fond, syftar denna studie till att undersöka läkares praktiska arbete runt om i Sverige, snarare än de medicinska auktoriteternas idéer.

Nedan följer till att börja med en presentation av de planerade teoretiska och metodologiska utgångspunkterna för studien, varpå jag utifrån dessa kommer att formulera ett antal forskningsfrågor. Därefter diskuteras studiens huvudsakliga källmaterial. På denna diskussion följer en redogörelse för tidigare forskning, där avhandlingen och dess tänkta resultat placeras i relation till denna. Till sist luftas tankar kring hur avhandlingen skulle kunna disponeras.

¹ Med termen medikolegal kommer i det följande att åsyftas rättsligt tillämpad medicin.

Analytiska utgångspunkter

Först ska här sägas att undersökningens kronologiska avgränsning, ca 1830–1930, är att betrakta som ungefärlig och tentativ. Den utgår dels ifrån ställningstaganden som rör den medikolegala undersökningsverksamhetens etablering, dels den historiska samhällsutvecklingen i stort. I och med 1826 års lagstiftning kodifierades läkares konsulterande, och Sundhetskollegiums granskande, funktioner i brottsmål där domstolen misstänkte att gärningsmannen var sinnessjuk, och därför framstår denna tid som en naturlig startpunkt. Beslutet att sätta punkt vid 1930-talet är mindre självklart, men motiveras av att man vid denna tid kan tala om rättspsykiatri som en väletablerad vetenskapsgren. En professur hade instiftats, det bedrevs undervisning, och under 1930-talets gång grundlades också ett centralt forskningsarkiv. Perioden mellan 1830 och 1930 torde därför vara den mest intressanta att studera i avseende på de medikolegala praktikernas etablering – även om denna typ av processer naturligtvis inte avstannade vid denna tidpunkt.

Denna periodisering är dock också tänkt att fånga ett Sverige som genomgår en moderniseringsprocess. Beroende på hur man definierar begreppet modernitet kan början och slutet på denna process förläggas vid olika tider. Samtidigt som vissa forskare lagt tyngdpunkten på förändring i fråga om ekonomiska och materiella strukturer har andra velat se framväxten av nya offentlighetsformer, eller ett brott med äldre traditionella tankesätt, som tecken på en frambrytande modernitet. Dylka större modeller för samhällsomvandling kommer att spela en mindre direkt roll i min analys, men det förblir samtidigt viktigt att relatera den medicinska verksamheten till det omgivande samhället och dess förändringar. Vilken modell för samhällsutveckling som i detta sammanhang skulle passa bäst kan diskuteras. På sätt och vis känns det naturligt att se den medikolegala verksamheten i ljuset av framväxten av nya maktformer i samhället, men detta är bara ett av många alternativ.²

Precis som den inledande syftesformuleringen antyder, så kommer min studie att kretsa kring en kunskapsskapande medicinsk verksamhet. De dokument som avsatts i denna verksamhet, och som här kommer att benämnas medikolegala akter, kommer att utgöra det primära källmaterialet för undersökningen. De presenteras därför mer utförligt nedan. En grundläggande utgångspunkt i min analys av detta material utgör antagandet att kunskap – även medicinsk vetenskaplig sådan – inte är naturgiven eller objektiv, utan att den skapas i och genom sociala processer, och i historiskt bestämda sammanhang.³ Ett socialkonstruktivistiskt perspektiv av detta slag kan i en historievetenskaplig analys konkretiseras på en rad olika vis. Jag har tänkt förlita mig på två analytiska grepp, ett representationsteoretiskt och ett diskursanalytiskt.

² Teoretiska diskussioner kring hur maktformer och politisk rationalitet skiftat mellan olika historiska perioder återfinns exempelvis i Dean (1999); Gustavsson & Hörnqvist (2003).

³ För en presentation av socialkonstruktivistiska perspektiv på medicinsk kunskap, se Jordanova (1995).

Det representationsteoretiska angreppssättet är ett sätt att studera kulturella produkter som på något vis gör anspråk på att beskriva verkligheten.⁴ Utifrån detta perspektiv betraktas dessa just som representationer eller framställningar av världen, och inte som direkta eller passiva återspeglningar av den. Teoretiskt innebär det framför allt två viktiga ställningstaganden. För det första betonas med detta perspektiv vad filosofen Ian Hacking antagligen skulle ha velat kalla konstruktionen av konstruktionerna.⁵ Istället för att sätta stopp vid påståendet att något är konstruerat, läggs framför allt vikt vid de processer och de tekniker genom vilka denna konstruktion sker. För det andra ses dessa representationer som produktiva. De är inte passiva framställningar av den verklighet de syftar till att beskriva, utan griper också in i den: Genom olika sätt att representera världen ordnas vår förståelse av den, och på så vis också våra upplevda möjligheter att agera i den.⁶ Jag kommer i enlighet med detta att förstå och analysera skapandet av medikolegala akter som en processuell makthandling, där den slutgiltiga produkten formats av en rad ställningstaganden och urval. Det sätt på vilket man i mitt material visualiserade och avgränsade sinnessjukdom, kriminalitet och sociala problem betraktas också som ett samtidigt formande av dessa fenomen som objekt för medicinsk och politisk intervention.

Den diskursanalytiska metoden är ett sätt att kritiskt förhålla sig till representationsteknikerna och det medikolegala språket. Min arbetsdefinition av diskursbegreppet är att det betecknar ett reglerat system av språkliga praktiker som formar sitt objekt, samtidigt som det skapar och återskapar sociala relationer.⁷ Termen diskurs blir så definierat ett verktyg för att undersöka hur läkarna med vetenskapliga anspråk talat om brottslingar, deras sinnessällstånd och kroppar. Genom att inte endast behandla talet och dess begreppsliga innehåll i deras historiska sammanhang, utan därtill också betrakta språket som en social och regelstyrd praktik vill jag åskådliggöra och analysera de normerande, kategoriserande och uteslutande *effekter* detta hade.

I en analys av detta slag blir de enskilda aktörerna mindre betydelsefulla, men inte de sammanhang i vilket språket praktiserats. Jag anser att en analys av diskurser också bör förankra det studerade språket i dess sociala sammanhang.⁸ Även om den handlande individen förlorar sin huvudroll förblir parterna i den medikolegala undersökningen viktiga. Vilka var de medikolegalt aktiva läkarna? Vilka var deras objekt – de undersökta? Dessa frågor berör maktrelationer, och är nödvändiga att ställa för att förstå sammanhangen inom vilka källmaterialet producerats. Ytterligare ett viktigt spörsmål berör de kunskapsmässiga utgångspunkterna och de organisatoriska villkoren för undersökningsverksamheten, vilka givetvis spelade in när det kom till läkarnas professionella auktoritet.

⁴ Teoribildningen har i Sverige bland annat märkts i historisk och idéhistorisk forskning kring statistiska projekt. Se exempelvis Ekström (1999); Höjer (2001); Lundgren (2003).

⁵ Hacking (2000), 58, 73 ff.

⁶ Se Ekström (1999). Ekströms artikel behandlar framför allt publika former av representationer, men de grundläggande tankegångarna är tillämplbara även här.

⁷ Mills (1997), 13 ff.; Skålevåg (2002), 12, 18.

⁸ Jfr. Nilsson (1999), 35.

Några klara och mer fullständiga svar på dessa frågor ges inte i den befintliga forskningen, och det blir i sig ett delsyfte att utreda dem. Detta innebär en ansats av mer kvantitativt och i viss mening socialhistoriskt slag, som kräver andra metoder än de ovan presenterade. Med hjälp av matriklar och annat centralt samlat administrativt material kan man kartlägga och söka placera de inblandade socialt. Här kan analytiska begrepp som klass, genus och etnicitet visa sig användbara, även om det inte är ett överordnat syfte att bedriva någon renodlad analys utifrån dessa.

Frågorna kräver också systematiska studier av vad man kan kalla det medikolegala kunskapsfältet. Med detta avser jag de vägar som fanns tillgängliga för läkare att uppsöka och utbyta kunskap och erfarenheter i medikolegala frågor. Vilka källor till kunskap hade exempelvis en provinsialläkare under tidigt 1800-tal att falla tillbaka på i genomförandet av en sinnesundersökning? Viss forskning har berört detta problem, men inga mer genomgripande försök har gjorts att rekonstruera denna kunskapssociologiska kontext.⁹ Bland möjliga arenor för medicinsk kunskapsspridning återfinns läkarutbildningen, handbokslitteratur av olika slag, medicinska tidskrifter, småtryck och publicerade fallstudier, men också olika former av föreningsverksamhet, föredrag etc. När började man i offentliga fora som dessa diskutera undersökningar av brottslingars sinness tillstånd? I vilken utsträckning skedde det?

En studie av de medikolegala undersökningarnas sammanhang skulle med fördel kunna kombinera en bredare analys av kvantitativt slag med en eller ett fåtal mikrohistoriska undersökningar centrerade kring enskilda läkare eller institutioner.¹⁰

Forskningsfrågor

Det syfte som inledningsvis ställdes upp kan i relation till de ovan presenterade utgångspunkterna preciseras, genom att brytas ned i ett antal hanterliga forskningsfrågor:

- Hur, med vilka tekniker, producerades kunskap om brottslingar och deras sinness tillstånd?
- Hur såg de resulterande språkliga och visuella framställningarna ut och vilka diskursiva funktioner och effekter hade de?
- Hur såg det historiska sammanhang ut som de medikolegala undersökningarna var en del av, i fråga om sociala, organisatoriska/institutionella och kunskapsmässiga strukturer?

Dessa frågor kan föranleda komparativ analys av såväl synkront som diakront slag. Samtidigt som det blir intressant att urskilja kontinuitet och förändring över tid, måste man också beakta hur

⁹ Medikolegala inslag i läkarutbildningen studeras i Qvarsell (1993), 90 ff. Där liksom i Börjesson (1994) görs också utblickar i den litteratur som fanns på området.

¹⁰ Mikrohistoriska inslag som här kan fungera inspirerande återfinns exempelvis i Roger Qvarsells idéhistoriska avhandling om sinnessjukvårdens och psykiatriens tidiga historia i Sverige, Qvarsell (1982).

olika sätt att med medicinska anspråk tala om och framställa brottslingar kunde samexistera, i konflikt eller förhandling med varandra, vid en och samma tidpunkt.

Material

Det huvudsakliga källmaterialet för studien består av de medikolegala akter som efter 1826 producerats av svenska läkare, och dessa ska här presenteras. Med medikolegala akter avses här utlåtanden, betyg, eller journaler vars exakta benämning skiftat både över tid och mellan olika avgränsade sammanhang, men som har det gemensamt att de kommit till vid sinnesundersökningar i samband med rättsliga processer.

I 1826 års föreskrift bestämdes att domstolar, vid misstanke om att den tilltalade i ett brottsmål varit "vansinnig" vid utförandet av den brottsliga handlingen, skulle begära en läkares omdöme i frågan. Undersökningens syfte var således i strikt juridisk mening att avgöra om personen vid brottets begående varit vid sina sinnens bruk eller ej. Även om senare formuleringar av läkarnas uppdrag såg något annorlunda ut, t.ex. den i 1864 års strafflag, kom den byråkratiska behandlingen av akterna att se i stort sett likadan ut under de följande hundra åren. De dokument som stads-, provinsial-, hospitals- eller fängelseläkare runt om i Sverige författade insändes löpande tillsammans med rannsakningshandlingarna till Sundhetskollegium (från och med 1877 Medicinalstyrelsen, som 1913 dessutom inrättade en särskild rättspsykiatrisk nämnd). Efter en granskning utfärdades därifrån sedan ett slutgiltigt utlåtande, som tillsammans med betyget delgavs rätten.¹¹ Principen var att den som befunnits vara utan sina sinnens bruk (eller fulla bruk) inte skulle ådömas ansvar, utan istället vårdas på ett sätt som garanterade omgivningens säkerhet. Sundhetskollegiums utlåtande var dock endast rådgivande, och de rättsliga instanserna hade således fortfarande det sista ordet i frågan.¹²

Frågan om akternas utseende, form och innehåll är intressant, och har även att göra med den målgrupp eller publik de skapades för. Inga officiella, centralt utfärdade, instruktioner reglerade under perioden hur undersökningen skulle gå till, eller hur akten skulle vara avfattad. Detta har till följd att undersökningar och akter kunde anta relativt heterogena former.¹³ Även om läkarundersökningarna inte främst syftade till att ställa upp några strikta diagnoser eller sjukdomsbilder resulterade de ofta – framför allt från tiden kring sekelskiftet 1900 – i omfattande medicinska dokument över de undersökta individerna. I 1959 års kommittébetänkande om det rättspsykiatriska undersökningsväsendet kommenterades detta ett flertal gånger, apropå den

¹¹ Sedan 1800-talets slut återfinns detta material också i den dåvarande centralt granskande organisationens, Medicinalstyrelsens, arkiv. Tidigare återställdes dessa tillsammans med rannsakningshandlingarna till respektive rättsliga instans, varför de istället återfinns i lokala rätts-, men också hospitalsarkiv.

¹² Qvarsell (1993), 87 f.

¹³ Se exempelvis Börjesson (1994), 23 f.

överbelastning av organisationen som då ansågs råda. Man identifierade där det dubbla sammanhang som läkarna verkade i som en bidragande orsak till akternas omfattning: Sammanställdes akterna med den centralt granskade medicinska expertisen som tänkt målgrupp, eller lekmännen i domstolen.¹⁴

Dessa faktorer gör akterna till ett ytterst intressant källmaterial. I och med oklarheterna och bristen på regler för hur undersökningar skulle utföras och dokumenteras blir en studie av akterna i sig helt fundamental för att nå kunskap om de medikolegala praktikerna. Material av journaltyp betraktas ofta som källkritiskt problematiska. Eftersom alla förhållanden som beskrivs i sådana dokument är medierade genom författarens – eller flera författares – språk, tolkningar och kunskapsintressen, är det inte heller oproblematiskt att utifrån dem dra slutsatser om eller rekonstruera föreställningar, skeenden eller tillstånd ”så som de verkligen varit”. Samtidigt är de, som medicinhistorikerna Guenter B. Risse och John Harley Warner hävdar, ”central to understanding the discourse and practice of medicine.”¹⁵ I och med att min studie inte primärt syftar till att genom akterna studera den verklighet som framställs, utan att analysera språket och framställningarna i sig, undviks dessutom stora delar av denna problematik. När läkare påstår sig ha använt sig av vissa undersökningsmetoder eller test, finns det heller ingen generell anledning till att misstro dem, även om de resultat och tolkningar som gjordes utifrån dessa givetvis omfattas av den ovan beskrivna problematiken.¹⁶

Under den valda undersökningsperioden ackumulerades en stor mängd medikolegala akter. Från att under de första åren efter 1826 ha tagit sig en högst oregelbunden och blygsam omfattning kom sinnesundersökningarna snart att öka i frekvens. Under 1800-talets andra hälft genomfördes mellan tio och tjugo undersökningar per år, och vid seklets slut hade denna siffra ökat till ett hundratal per år. Under 1900-talets första decennier fortsatte gradvis denna ökning av verksamhetens omfattning, för att nå en topp under 1940-talet.¹⁷ Den stora produktionen av akter innebär att ett urval måste göras, åtminstone rörande 1900-talets material. I en sådan urvalsprocess måste hänsyn tas till en rad förhållanden för att representativiteten ska bibehållas. Detta urval måste ta hänsyn till verksamhetens spridning i det geografiska rummet, men också till sociala faktorer och olika brottskategorier.

Aktmaterialet måste, inte minst i studierna av det historiska sammanhanget, också kompletteras med andra källor. Dessa materialkategorier kommer här att ägnas mindre utrymme, men de är fortfarande värda att nämna. Det rör sig framför allt om olika administrativa handlingar från både lokala och centrala medicinska institutioner, liksom protokoll och koncept från Sundhetskollegium och Medicinalstyrelsen. Även lagtexter och material av programmatisk natur rörande verksamheten, och medikolegala ämnen i stort, är viktiga. I fråga om det som ovan har benämnts det medikolegala kunskapsfältet är de medicinska facktidsskrifter som utgavs under

¹⁴ SOU 1959:20, 24, 34, 50.

¹⁵ Risse & Warner (1992), 184.

¹⁶ Börjesson (1994), 25.

¹⁷ Uppgifterna om verksamhetens omfattning är hämtade från Qvarsell (1993), 95; och Börjesson (1994), 53.

den studerade perioden (*Hygiea*, *Svenska Läkare-sällskapets handlingar*, *Allmänna svenska läkartidningen*, *Socialmedicinsk Tidsskrift*) ett fruktbart material. De utgjorde viktiga plattformar för vetenskaplig diskussion och ger samtidigt en relativt god bild av exempelvis medicinsk föreningsverksamhet, vilket gör att de också kan leda väg till ytterligare källmaterial.

Forskningsläge

Intresset för rättspsykiatrins (och i förlängd mening de medikolegala sinnesundersökningarnas) historia var länge begränsat bland svenska historiker. Idéhistorikern Roger Qvarsell pekade i början av 1990-talet på hur den framför allt varit en angelägenhet för ämnesföreträdarna själva, och därför med få undantag stod att finna i rättspsykiatriska framställningar av olika slag.¹⁸ Vid sidan om vissa rättshistoriska studier är det således främst rättspsykiatriker som skrivit sin egen disciplins historia. Detta avspeglar en mer allmän tendens som länge var gällande i det medicinhistoriska fältet, och som är problematisk ur historievetenskaplig synpunkt. Traditionell medicinhistoria har tenderat att anta formen av en okritisk och utvecklingsoptimistisk "whig history", en vinnarnas framstegshistoria där nuets kunskaper och försanthållanden utgjort ett objektivt facit utefter vilket det förflutna bedömts.¹⁹

Qvarsells monografi *Utan vett och vilja* utgjorde dock ett mer genomgripande försök att skriva en handbok på ämnet.²⁰ Där beskrivs översiktligt rättspsykiatrins och relaterade vetenskapers teoretiskdiskursiva och institutionella utveckling, samt i sammanhanget viktiga linjer i kriminalpolitik och lagstiftning, med tonvikten lagd på svenska förhållanden under 1800- och 1900-talet. Den långa tidsperiod som studeras, och ambitionen att skriva ett översiktsverk, resulterar i en informativ, men i långa stycken deskriptiv, framställning. Även om Qvarsell gör begränsade utblickar i den praktiska verksamheten kan det överordnade perspektivet betraktas som idéhistoriskt.

Under 1990-talets gång har ett större intresse riktats mot rättspsykiatrin, vilket resulterat i en forskning som huvudsakligen kan delas in i två kategorier, en innehållsorienterad och en sociologisk. Rättspsykiatriska material har i hög utsträckning använts av forskare som i socialkonstruktivistiska studier sökt påvisa hur olika former av avvikelse formulerats i rättsliga och vetenskapliga sammanhang.²¹ Sociologer har också, ofta influerade av den franske historikern Michel Foucaults teorier, studerat rättspsykiatrins historiska roll i olika sociala processer, både på en konkret och också en mer abstrakt teoretisk nivå. Det gemensamma analytiska greppet kan här sägas vara en syn på rättspsykiatrin som ett socialt kontrollinstrument.²²

¹⁸ Qvarsell (1993), 10.

¹⁹ Se exempelvis Porter (1983); 3–5, Johannisson (1990); 13 f.; Björkman (2001), 23.

²⁰ Qvarsell har även i andra sammanhang uppehållit sig vid mer begränsade utsnitt av rättspsykiatrin och dess idéhistoria. Se Qvarsell (1986) och (1995).

²¹ Se t.ex. Bergenheim (1998); Nilsson (1999); Rydström (2003); Bergenheim (2005); Garpenhag (2005).

²² Björk (1997); Drugge & Lindgren (2001).

En i sammanhanget viktig sociologisk undersökning är Mats Börjessons *Sanningen om brottslingen*. Börjesson studerar där den rättspsykiatriska praktiken utifrån delvis liknande intressen som här är aktuella. Studien rör den kunskapsproduktion som sker inom 1900-talets rättspsykiatri, och i fokus för Börjessons intresse står de metoder som läkarkåren ansett mest fruktbara för att förklara brottslighet som individuellt och kollektivt fenomen. Han identifierar dessa som delar av ett samhällsomspännande system av professionella och byråkratiska kontrolltekniker, och diskuterar dem också bland annat utifrån deras roll i läkarkårens professionalisering och strävan efter rättslig auktoritet. Börjesson stannar dock där, och man kan något polemiskt argumentera för att han på sätt och vis slutar sitt arbete där det blir som mest spännande. Min studie avviker från hans då den berör en annan – om än överlappande – period, men framför allt eftersom den i högre grad kommer att uppehålla sig vid de kunskapsproducerande teknikernas funktioner och konsekvenser på en diskursiv nivå. *Sanningen om brottslingen* är med detta sagt en förtjänstfull avhandling, inte minst att föra dialog med och ta avstamp ur i nya forskningsansatser.²³

Utomlands är forskningsläget kring rättspsykiatri av naturliga skäl mer omfattande och svåröverskådligt. Den norske historikern Svein Atle Skålevåg har identifierat två teman som centrala i den internationella forskningen. Det ena är professionalisering, något som framför allt riktat uppmärksamheten mot relationen mellan jurister och läkare. Förhållandet mellan dessa professionella grupper har ofta lyfts fram som en kamp om tolkningsföreträde, präglad av revirtänkande och språkförbistring, en bild som dock även problematiserats.²⁴ Det andra perspektivet Skålevåg ser som dominerande är ett diskursanalytiskt. Med grunden i diskursteori, och inte minst i Michel Foucaults relativa maktbegrepp, har medicinens inträde i rättssalen här betraktats som en expansion av lagens makt, snarare än som något som kringskurit den. Fokus har likaså flyttats från interna förklaringar utifrån professionella strävanden till ett studium av vilka diskursiva följder som rättspsykiatrins etablering fick.²⁵

Den tidigare forskning som haft till huvudsyfte att studera den svenska rättspsykiatri och dess "förhistoria" har givit en klar bild av hur man i den medicinska litteraturen betraktat olika former av brottslighet och sinnessjukdom, likaså av hur institutioner och lagstiftning utvecklats i Sverige. Den har också givit inblickar i hur man framför allt inom 1900-talets rättspsykiatri skapat kunskap om brottslingar. Ännu är det dock ingen som på ett mer genomgripande och systematiskt sätt studerat den rättspsykiatriska praktikens "rötter", 1800-talets medikolegala sinnesundersökningar, och hur brottslingen inom ramarna för dessa konstituerades som medicinskt kunskapsobjekt. Inte heller har det medikolegala språkets diskursivt produktiva sidor undersökts.

²³ Börjesson (1994).

²⁴ Skålevåg (2006), 49 f.

²⁵ Ibid., 50 f.

Min studie är således av medicinhistoriskt intresse, men har också vidare sociala implikationer. Den är menad att ge en ökad förståelse för hur människor i det förflutna behandlats i gränslandet mellan rätt och medicin, och hur språkliga praktiker producerat och reproducerat sociala gränser och kategorier. Den anknyter analytiskt till den diskursorienterade utländska forskning kring rättspsykiatri som Skålevåg diskuterar, men också till en utomlands livskraftig forskning kring hur olika professionella aktörer studerat kriminella, vars perspektiv än så länge endast gjort mindre avtryck i svensk forskning.²⁶

Disposition

Slutligen ska jag summariskt teckna hur en avhandlingstext skulle kunna vara strukturerad. Efter en inledning där avhandlingens utgångspunkter och frågor presenterats, känns det logiskt att börja analysen i de sammanhang som omgav de medikolegala undersökningarna. Analysen av språket och representationerna kan därefter presenteras på olika vis, beroende på studiens resultat. Texten kan utifrån detta struktureras tematiskt, så att varje kapitel behandlar en vald aspekt av de medikolegala praktikerna under en längre period, eller kronologiskt, vilket medför att den valda undersökningsperioden delas upp, så att flera kortare tidsrymder behandlas var för sig. Vilken av dessa dispositioner som är bäst, eller om någon form av kombination är att föredra, är något som är svårt att uttala sig om innan forskningsarbetet påbörjats. Detta val bör motiveras utifrån grundlig kännedom om empirin.

²⁶ Se exempelvis Horn (2003); Becker & Wetzell (eds.) (2006); Becker [060828]. Svensson (2000) och Lundgren (2003) kan dock ses som exempel på svensk näralliggande forskning.

Litteratur

- Becker, Peter, "Criminological language and prose from the late 18th to the early 20th centuries", paper, tillgänglig online 060828, [<http://www.iue.it/HEC/ResearchTeaching/20032004-Spring/Departmental-readings/depsem-pb-100304-becker.PDF>].
- Becker, Peter & Wetzell, Richard F. (eds.), *Criminals and their Scientists: The History of Criminology in International Perspective* (New York, 2006).
- Bergenheim, Åsa, "...Kan ej för otukt fällas...": Om vetenskapens och det svenska rättsväsendets förhållningssätt till incest och sexuella övergrepp mot barn under perioden 1850 – 1910, Idéhistoriska skrifter 24 (Umeå, 1998).
- Bergenheim, Åsa, *Brottet, offret och förövaren: Vetenskapens och det svenska rättsväsendets syn på sexuella övergrepp mot kvinnor och barn 1850–2000* (Stockholm, 2005).
- Björk, Sverker, "Individualisering och patologisering", i Ulf Drugge & Simon Johansson (red.), *Historisk Sociologi* (Lund, 1997).
- Björkman, Jenny, *Vård för samhällets bästa: Debatten om tvångsvård i svensk lagstiftning 1850–1970* (Stockholm, 2001).
- Dean, Mitchell, *Governmentality: Power and Rule in Modern Society* (Thousand Oaks/London, 1999).
- Drugge, Ulf & Johansson, Mats (red.), *Historisk Sociologi* (Lund, 1997).
- Drugge, Ulf & Lindgren, Simon, *Dårskapens gränser: Om mord, domstolar och rättspsykiatri under 1800-talet* (Umeå, 2001).
- Ekström, Anders, "Siffror, ord eller bilder?: Perspektiv på produktionen av statistik i mitten av 1800-talet", i *Lychnos* (1999).
- Eriksson, Bengt Erik & Qvarsell, Roger (red.), *Samhällets linneaner: Kartläggning och förståelse i samhällsvetenskapernas historia* (Stockholm, 2000).
- Garpenhag, Lars, "En mot naturen stridande otuktslast": Talet om avvikande manlig sexualitet inom svensk rättspsykiatrisk praktik 1911–15, Dixi: Arbetsrapporter 7, Institutionen för idé- och lärdoms historia (Uppsala, 2005).
- Gustavsson, Klas, & Hörnqvist, Magnus, "Regementalitet, fängelser och nyliberalism", i *Fronesis* (2003).
- Hacking, Ian, *Social konstruktion av vad?* (Stockholm, 2000).
- Horn, David G., *The Criminal Body: Lombroso and the Anatomy of Deviance* (London/New York, 2003).
- Höjer, Henrik, *Svenska siffror: Nationell integration och identifikation genom statistik 1800–1870* (Hedemora, 2001).
- I framtidens tjänst: Ur folkbemmets idéhistoria* (Stockholm, 1986).
- Johannisson, Karin, *Medicinens öga: Sjukdom, medicin och samhälle – historiska erfarenheter* (Stockholm, 1990).

- Jordanova, Ludmilla, "The Social Construction of Medical Knowledge", I *Social History of Medicine* (1995).
- Lundgren, Frans, *Den isolerade medborgaren: Liberalt styre och uppkomsten av det sociala vid 1800-talets mitt* (Hedemora, 2003).
- Mills, Sara, *Discourse* (London, 1997).
- Nilsson, Bo, *Maskulinitet: Representation, ideologi och retorik* (Umeå, 1999).
- Nilsson, Roddy, *En välbyggd maskin, en mardröm för själen: Det svenska fängelseväsendet under 1800-talet* (Lund, 1999).
- Rydström, Jens, *Sinners and Citizens: Bestiality and Homosexuality in Sweden, 1880–1950* (Chicago/London, 2003).
- Porter, Roy, *The History of Medicine: Past, Present and Future* (Uppsala, 1983).
- Risse, Guenter B., & Warner, John Harley, "Reconstructing Clinical Activities: Patient Records in Medical History", i *Social History of Medicine* (1992).
- Qvarsell, Roger, *Ordning och behandling: Psykiatri och sinnessjukvård i Sverige under 1800-talets första hälft* (Umeå, 1982).
- Qvarsell, Roger, "Brott och sjukdom: Psykiatri och visionen om ett rationellt samhälle", i *I framtidens tjänst: Ur folkhemmets idéhistoria* (Stockholm, 1986).
- Qvarsell, Roger, *Utan vett och vilja: Om synen på brottslighet och sinnessjukdom* (Stockholm, 1993).
- Qvarsell, Roger, "Socialmedicinen och den sociala ingenjörskonsten", i *Nordisk medicinhistorisk årsbok* (1995).
- Skålevåg, Svein Atle, *Fra Normalitetens historie: Sinnssjukdom, 1870–1920* (Bergen, 2002).
- Skålevåg, Svein Atle, "The Matter of Forensic Psychiatry: A Historical Enquiry", i *Medical History* (2006).
- SOU 1959:20, *Det rättspsykiatriska undersökningsväsendets organisation: Betänkande av en för översyn av nämnda organisation tillsatt kommitté* (Stockholm, 1959).
- Svensson, Birgitta, "Konsten att individualisera – Särskiljande metoder I fängelsets personkaraktäristik", i Bengt Erik Eriksson & Roger Qvarsell (red.), *Samhällets linneaner: Kartläggning och förståelse i samhällsvetenskapernas historia* (Stockholm, 2000).